

Mısır Mitolojisinde Tanrılardan Tıbbı Yansıyanlar*

Reflections from Gods to Medicine in Egyptian Mythology

Selda Yıldızⁱ, Vahide Korkmazⁱⁱ

ⁱÖğr Gör, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, <https://orcid.org/0000-0001-8999-4213>

ⁱⁱUzm Hemş, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Afyonkarahisar Emirdağ Devlet Hastanesi, <https://orcid.org/0000-0002-0588-0065>

ÖZ

Amaç: Bu çalışmada, eski Mısır mitolojisinden günümüz tıbbına nelerin yansıdığına değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Mısır mitolojisi için 01.01-01.03.2022 literatür taraması; PubMed/Medline, Google Scholar, Web of Science, Scopus, Library Genesis, Springer, Jstor Ebsco, ProQuest, Social Sciences Index Retrospective, National Geographic Magazine, medical and anatomical history books veri tabanlarından yapılmıştır. Ek olarak, Milli Kütüphane, HathiTrust, Europeana Collections, Project Gutenberg, New York Kütüphanesi Dijital Koleksiyonları, Bibliothèques d'Orient dijital kütüphanelerinde de araştırma yapılmıştır.

Bulgular: Mısırlılarca Ra, bazı ilaçları yapan, Imhotep, tıbbın babası, Thoth, Corpus Hermeticum'u yazarı kabul edilmektedir. Mumyalama geleneği, Osiris ile bağlantılıdır. Horus'un Gözü'nde yapılan hesaplama ve sembolleştirilmenin bugünkü verilerle uyumu, nöroanatomi alanı için büyük bir başarıdır. Ayrıca, bu hiyerogliften, reçetelerde kullanılan "Rx" sembolünün türetilmesi, Horus'un anne karnında kalış süresinin 40 haftalık gebelik süresi ile örtüşmesi diğer bulgulardır. Heka'nın asasına dolanmış çift yılan, halen tıp mesleğinin sembolüdür. Günümüzde Ammon boynuzu adıyla anılan serebral hipokampusün bu adı, Ammon'dan aldığı söylenmektedir.

Sonuç: Eski Mısır tıbbının, bir taraftan mitolojiyle iç içeyken diğer taraftan deneysel ve kanıta dayalı yönünün oldukça ileri olması önemli ve şaşırtıcıdır. Bu medeniyet, günümüze temel oluşturan zengin tıbbi mirasıyla halen ilgi uyandırmaktadır.

Anahtar kelimeler: Antik Mısır, Mitoloji, Tıp, Sağlık

ABSTRACT

Objective: In this study, it is aimed to evaluate what is reflected from ancient Egyptian mythology to today's medicine.

Methods: 01.01-01.03.2022 literature review for Egyptian mythology; Made from databases of PubMed/Medline, Google Scholar, Web of Science, Scopus, Library Genesis, Springer, Jstor Ebsco, ProQuest, Social Sciences Index Retrospective, National Geographic Magazine, medical and anatomical history books. In addition, research was conducted in the digital libraries of the National Library, HathiTrust, Europeana Collections, Project Gutenberg, New York Library Digital Collections, Bibliothèques d'Orient.

Results: The Egyptians considered Ra, the maker of some medicines, Imhotep, the father of medicine, Thoth, the author of the Corpus Hermeticum. The mummification tradition is connected with Osiris. The fact that the calculation and symbolization done in the Eye of Horus agree with today's data is a great achievement for the field of neuroanatomy. In addition, the derivation of the "Rx" symbol used in prescriptions from this hieroglyph, and the fact that Horus' stay in the womb coincides with the 40-week gestation period are other findings. The double serpent entwined in Heka's staff is still a symbol of the medical profession. The cerebral hippocampus, now known as the horn of Ammon, is said to have derived its name from Ammon.

Conclusion: It is important and surprising that the experimental and evidence-based aspects of ancient Egyptian medicine, on the one hand, are intertwined with mythology, on the other hand, are quite advanced. This civilization still arouses interest with its rich medical heritage, which forms the basis of our day.

KeyWords: Ancient Egypt, Mythology, Medicine, Health

* Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 2022; 12 (3): 438-449

DOI: 10.31020/mutfd.1113921

e-ISSN: 1309-8004, ISSN 1309-761X

Geliş Tarihi – Received: 13 Haziran 2022; Kabul Tarihi - Accepted: 2 Eylül 2022

İletişim - Correspondence Author: Selda Yıldız < selda.yildiz@ogu.edu.tr >

Giriş

Thomas Mann, mitolojiden esinlendiği dört ciltlik Yusuf ve Kardeşleri adlı romanının başında “geçmişin kuyusu çok derin; belki de dipsiz demek daha doğru” diye yazar. Daha sonra şöyle devam eder: “Ne kadar derinden seslenirsek, geçmişin derinlerine o kadar iniyor ve o kadar aşağılara batıyoruz. İnsanlığın ilk temellerini daha çok buldukça, tarihi ve kültürü kavramanın zorluğu daha çok anlaşılıyor”.¹

Mann’ın da ifade ettiği gibi mitoloji, geçmişin derinlerinde ilkel dönemlerde yaşamış insanın dünya görüşüne şekil veren, onun davranışlarını düzenleyen ve günümüzde yansımalarını görebileceğimiz bir tür yaşayış usulü; felsefî-etik, hukuki-normatif bir sistemdir. Mitoloji zaman zaman kendi yaşadığı dünyada mitolojinin izlerini bulan günümüz insanında, gizemli yönüyle merak uyandırır.²

Mitolojik olan her ne varsa, insanlığın yaşamında eski ve ilkel düşünce biçimi olsa da beklenilenden uzun sürmüş ve olgunlaşmış bir düşünce biçimidir. Her kavimin millî kültürü ve bilincinin özünü oluşturan, bu konunun geçmişten günümüze etkileyici yansımaları hep görülecektir.¹ Dolayısıyla mitolojik unsurlar zamanla değişse de tamamen yok olmaz.²

Mitosun tanımıyla ilgili bilimsel tartışmalar 2000 yılı aşkın süredir devam etmektedir. Birçok tanım önerilmiştir. En yaygın tanımlar arasında mitlerin tanrılarla ilgili hikayeler olduğu, mitlerin kutsal hikayeler olduğu, mitlerin dünyanın nasıl olduğunu açıklayan hikayeler olduğu veya mitlerin sadece kolektif bilgi veya deneyime dayanan geleneksel hikayeler olduğu yer alır.³

Mitos dar anlamıyla söylenen veya duyulan söz, masal, öykü, efsane anlamına gelir.³ Mitos, birçok psikoloğun derinliğine kabul ettiği gibi “yaşamın temelidir, zamansız şemada, bilinçaltının içinden çıkardığı izlerin yeniden üretilmesiyle yaşamın devam ettiği inanç yapısıdır.”¹ Mit değerler paradigmasında dünyayı anlama, anlamlandırma, sembolleştirme, yaşamın ve olayların bir anlamda genelleştirilmiş modelidir. Anlam paradigmasına göre ise mit, bir tür düşünce şekli ve bilinçtir. Böylece, dünya hakkındaki gerçekliğin ta kendisidir ve diyalektik mantığın sonucu olarak meydana çıkar.²

Mitolojik bakımdan oldukça zengin bir içeriğe sahip olan, keşfedilen ve keşfedilmeyi bekleyen daha birçok gizemli bilgiyi bünyesinde barındıran Mısır uygarlığı “Tanrı ve öte dünya inancı”nı odak noktasına almış dini bir yapı sergilemektedir. Tam bir politeizm diyemeyeceğimiz, bazen de monoteist ya da henoteist karaktere bürünen tanrı anlayışı sayesinde Mısırda geniş bir tanrılar panteonu oluşmuştur. Yaşamın birçok yönü, dünyanın varoluşu ve tanrılarının dünya düzenini koruması ve idamesi ile ilgili sayısız hikayeler ile metaforlaştırılmıştır. Mitolojik birçok hikaye dini ritüelleri etkilemiş ve beraberinde krallık içinde ideolojik bir temel sağlamıştır.

Birçok gizemli ve görkemli gelişmenin meydana geldiği, firavunların ülkesi olan, 5000 yıldan fazla hüküm süren Eski Mısır’da, diğer ülkelerin karanlık çağda olduğu dönemde, tıp, mühendislik, sanat, metafizik ve fizikte ilerleme kaydedilmiştir. Mısır’ın bu ileri medeniyeti, heybetli mimarisi; sanatsal temsilde dekoratif yaratıcılığı ve doğaya sadakati; ileri kimyasal teknolojisi; her türden yapının tasarımına uygulanan erken matematik ve geometri anlayışı ile ilgili çok sayıda literatür, Mısır’da bulunan muazzam edebiyat, anıtlar ve eserlerin yanı sıra, dünyadaki birçok müze ve tarihi kütüphanede bulunanlar tarafından kanıtlanmaktadır.⁴

Eski Mısırlılar, semavî ilâhlardan başka, insanları günlük hayatları içinde çevreleyen tıp da dahil olmak üzere çeşitli sanat ve bilimlerin icadına atfedilen sayısız tanrıya sahiptiler. Bunlar büyük semavî Tanrılarla rekabete muktedir değillerse de insanların hayatında daha büyük bir yer işgal etmişlerdir.⁵

Mısır Mitolojisi’nde, yöneticinin Ra olduğu bir Tanrılar Birliği vardır. Mısır inisiyatik anlayışına göre: “İnsanlar ölümlü Tanrılar, Tanrılar ise ölümsüz insanlardır.” Bu ifade, antik dönemde yaşayan bir Mısırlı’nın düşünce sistemini anlayabilmek açısından çok önemli bir ipucu niteliğindedir.⁶

En çok bilinen tanrılardan bazıları ve sağlık ile ilişkilerine baktığımızda: pek çok ilacı yapan şahin başlı güneş tanrısı Ra; Asklepios'a dönüşen Imhotep; Corpus Hermeticum'un yazarı Thoth; salgın hastalıklardan sorumlu Sekhmet; mumyalama geleneğinde etkili olan Osiris; nöroanatominin kurucusu olarak yorumlanan Horus, doğumu kolaylaştırdığına inanılan İsis; asasında tıbbın sembolü Caduceus olan Heka; ammon boynuzuna adını veren Ammon ve mikroplardan koruyan Dua sayılabilir.

Amaç

Mısır dininin son derece kaygan zeminde, değişken oluşu ve farklı tanrıların ve mitosların birbirleriyle karışmalarının oluşturduğu bulanıklık, Mısır mitolojisinin kesin bir tasvirini sunmayı güçleştirse de bu makalede Mısır mitolojisindeki tanrıların, tıp ile bağlantısı açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.⁷ Bu amaç kapsamında eski Mısır tıbbında mitolojinin nasıl kullanıldığı ve mitolojik anlatılardan Mısır tıbbına ve günümüz tıbbına nelerin yansıdığı değerlendirilmiştir.

Gereç ve Yöntem

Mitoloji, Mısır mitolojisi ve tıbbi terimlerin etimolojik kökeni için 01.01-01.03.2022 tarihleri arasında, PubMed/Medline, Google Scholar, Web of Science, Scopus, Library Genesis, Springer, Jstor Ebsco, ProQuest, Social Sciences Index Retrospective, National Geographic Magazine, medical and anatomical history books veri tabanları, kullanılarak literatür taraması yapılmıştır. Ek olarak, Milli Kütüphane, HuthiTrust, Europeana Collections, Project Gutenberg, New York Kütüphanesi Dijital Koleksiyonları, Bibliothèques d'Orient dijital kütüphanelerinde de araştırma yapılmıştır. Mısır mitolojinde tıbbı etkileyen bilgileri değerlendirmek disiplinler arası bir bakış açısı gerektirdiği için ayrıca, tarih, edebiyat, sanat tarihi ve felsefe gibi tıp dışındaki disiplinlere ilişkin de literatür taraması ve kitaplar incelenmiş, alınan bilgilerle geniş bir materyal yelpazesine başvurulmuştur.

Bulgular

Eski Mısır uygarlığı, günümüz dünyasında günlük olarak kullanılan modern sistemlerin ve araçların geliştirilmesine yol açan birçok yenilikle tanınmaktadır. Bunun yanında Mısır, antik dünyadaki uygarlıkların tanrılarının en büyük ve en karmaşık panteonlarından birine sahiptir. Mısır'da tarih boyunca yüzlerce tanrı ve tanrıçaya tapınılmıştır. Bireysel düzeyde tanrıların özelliklerini belirlemek zor olsa da çoğunun ilkesel düzeyde bir ilişkisi (örneğin, güneş veya yeraltı dünyası ile) ve biçimi vardır. Ancak bunlar zaman içinde, tanrılar yükselip önem kazandıkça ve Mısır toplumundaki gelişmelere karşılık gelen şekillerde evrimleştikçe değişiklik göstermiştir. Mısırlıların, toplumsal dünyasını ve sağlık uygulamalarının çoğunu mitoloji ve mistik inanışlar etkilemiştir.⁸

Mısır mitolojisi ile tıp alanı arasında nasıl bir ilişki olduğunu gösteren birçok mit ve efsane vardır. Bu mitlerin birçoğunda, Mısır uygarlığında kültürün temelini yerleştirilen büyüye olan inancın derinden kökleşmesi ve varoluşla ilgili diğer görüşlerin etkisi görülmüş ve bu etki altında sağlık uygulamalarına yansımalar söz konusu olmuştur. Eski Mısır'da tıbbın her bir özel alanına hakim tanrı ve tanrıçalar vardır ve hekimler bu tanrı veya tanrıçaların yardımı altında çalışmışlardır. Bu tanrı ve tanrıçalar hekim kimliklerini, hastalıkların tanımlanmasını ve tedavi yöntemlerini şekillendirmiştir.

Eski Mısır hekimlerinin mabetlerde yetiştiği ve çoğu zaman din adamı niteliği taşıdıkları bilinmektedir. Kötü ruhları ve şeytanları hastalık nedeni olarak tanımlar ve büyüler kullanırlardı. Ancak sonraları dualar büyülerin yerini almış ve şeytanlar tanrısal dualarla giderilmiştir. Bazı tanrılar bütün hastalıklara karşı bir koruma aracı olmalarına rağmen, bazı tanrılarda özel hastalıkları gidericiydiler. Organizmanın her organı özel bir tanrı ile ilgiliydi ve hastalığı veren tanrı onun tedavisini de yapardı. Bu tanrılar arasında Ra, İsis ve

Thoth sayılabilir.⁵ Ra, birçok tanrı ve ilâhî kişilikle özdeşleştirilmiş ve tüm bu tanrıların nitelikleri ona yüklenmiştir.

İlaçları Yapan: Ra

Ra (Re, Pre), ışık, enerji ve yaşamın nihai kaynağı olan güneş tanrısıdır. Önce yeryüzünde ve sonra göklerde Tanrıların Kralı olarak hüküm sürmüştür. Ra, her sabah annesinin gökyüzü tanrıçası olarak dünyaya gelmiş, her akşam ona geri çekilmeden önce birçok dönüşümden geçmiştir. Ra'nın uyuyan ölüleri canlandırabilmesi ve dünyayı yenileyebilmesi için her gece güneş barikatının ilahi ekibi kaosun güçlerini aşmak zorunda kalmıştır.³⁻⁹

Genellikle insan biçiminde tapınılmıştır. Devlet tanrısı olarak siyasal alanda etkisi, IV. Hanedanla birlikte başlamıştır. Kefren'den başlamak üzere krallar "Ra'nin oğulları" onun soyundan geldiklerini savunmuşlardır. Ra, Teb Tanrısı Amon'la da özdeşleştirilmiştir. Bunun sonucunda Amon-ra olarak kralları dünyaya getirmiş, krallığı korumuş, savaşlarda firavunlara yol göstermiştir.⁹

Mısırlılarca bazı ilaçların, yaşlılığında hastalıklardan muzdarip olduğu söylenen Güneş tanrısı Ra tarafından yapıldığı inancı kabul edilmiştir.¹¹ Bununla birlikte, Eski Mısırlıların Doğal şifalı otlar ve sihirli büyüler kullanarak doğal şifaların temellerini attıkları sonucuna varılabilir.

Papyri Ebers, Edwin Smith veya Berlin 3027,44 gibi tıbbi papirüslerde bazı mitler tanrıların tıbbi uygulamalarda etkinliğini ve açık reçetelerini çarpıcı örneklerle ortaya koymaktadır. Akrep ısırığının etkilerine karşı bir büyüün parçasını oluşturan Isis ve Ra Efsanesi anlatısı buna örnek verilebilir. Isis, Ra'nın tek gerçek adını ondan almak için tarif edilemez bir acıya neden olan bir akrep ısırığı kullanır ve daha sonra karşı-büyü Ra'nın iyileştirilmesinde kullanılır. Alışılmadık bir şekilde, bu büyü uzun bir efsanevi anlatıyı içerir. Anlatı, bu büyü sırasında Horus'un kendisi olarak görüldüğü uzun bir efsane anlatısıdır. Ritüel talimatlar sonunda aşağıdaki gibi sunulur:

"Defolun akrepler! Re'den ayrıl! Horus'un Gözü, bırak tanrıyı! ... Bakın, büyük tanrı onun adını vermiş. Zehir öldükten sonra Re yaşayacak! NN, NN'den doğar, zehir öldükten sonra yaşar!" – böyle dedi Isis, büyük olan... Re'yi kendi adıyla tanıyan. Bir kadın figürü olan Isis ve bir Horus imgesi olan Atum-Horus-Hekny imgesi üzerinden konuşulacak sözler. Acı çekenin eline çizilecek. Adam tarafından yalanacak. Bir parça ince keten üzerinde aynı şekilde yapılmalı, hastanın boğazına sürülmelidir. Bitki Akrep bitkisidir. Bira veya şarapla öğütülmek için. Akrep sokmasına yakalananın sarhoş olması. Sonsuz sayıda kanıtlanmış zehri (etkilerini) öldürmek için mükemmel bir araçtır."¹¹

Asklepios'a Dönüşen: Imhotep

Bilinen en eski ameliyatın, MÖ 2750 civarında, yapıldığı Mısır'da Imhotep, papirüs metninin orijinal yazarı ve eski Mısır tıbbının kurucusu olarak kabul edilmiştir.¹² Mısır halkı tarafından "şifanın mucidi" olarak kabul edildiğinden, ölümünden kısa bir süre sonra yarı tanrı olarak tapınıldığı ve bir tıp ve şifa tanrısı konumuna yükseltildiği bilinmektedir. Imhotep, "barış içinde gelen kişi" anlamına gelir.¹³ Toplum tarafından saygı duyulan biri olması sebebiyle yeni imparatorluk döneminde yüceltilerek zamanla tanrılaştırılmıştır.² Imhotep'in, Eski Krallığın Üçüncü Hanedanlığı'nın ilk kralı olan Firavun Zoser'in baş danışmanı olduğu ifade edilmişse de Firavun hanedanlığında eski bir Mısır Kralı olduğu da söylenmektedir.^{12-14,15} Öncelikle yazıcılık mesleğinin "azizi" olmuş, ardından "şifa tanrısı" olmuş ve bu özellikleri sayesinde büyük saygınlık kazanmıştır. Imhotep, adının ve ünvanının bir Zoser heykelinin kaidesinde bulunması ile tarihte yerini almıştır.¹⁶ Astrolog, rahip, ünlü bir mimar, mühendis ve hekim hatta mühendisi olduğu piramidin işçilerinin sağlığı, kaza yaralanma durumunda cerrahi müdahaleleriyle de ilgilenmesi bakımından bugünkü anlamda bir

işyeri hekimidir.^{14,15} Mısır tıbbının babası olarak kabul edilen Imhotep (MÖ 2655–2600), Firavun Zoser'in veziri ve baş münecimi olarak hizmet ederek çok yüksek mevkilere ulaşmıştır.^{2-16,17}

Imhotep, “*tüm hastalıklara çare bulabilen*” ve “*çocuksuzlara oğullar verebilen*” gündelik sorunların bir aracısı olarak seviliyordu. Imhotep'den kısır kadınlara doğurganlık vermesi, uygun evlilik partnerleri seçmesi, erkek mirasçılara garanti vermesi ve sağlığa kavuşmasını sağlaması istenmiştir. Imhotep'e yöneltelen bu dilekler, onun insanlarla ruhani babası tanrı Ptah arasında bir arabulucu olarak kabul edildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Yaşamın Efendisi Ptah'ın yanı sıra, ilahi büyücü Thoth ve ana tanrıça ve doğumun koruyucusu Hathor gibi diğer yerel tanrılarla da bağlantılıydı.¹⁶

Bir doktor olarak, Imhotep'in Edwin Smith Papirüsüne göre doksan anatomik yazının ve 48 yaranın tarifinin yazarı olduğu düşünülmektedir. Memphis'te bir tıp okulu kurmuş; iki yüze yakın hastalık, on beş karın, on bir mesane, on rektum, 29 göz, on sekiz cilt, saç, dil, verem, mesane taşları, apandisit ve artrit hastalıklarını tanımlayıp teşhis ve tedavi etmiştir. Cerrah ve diş hekimiydi. Organların pozisyonunu ve işlevini biliyordu. İnsan organizmasındaki kan dolaşımını biliyordu. Sakkara'daki mezarı, hasta insanların hac merkeziydi. IX. yüzyılda bazı İslam tıbbı yazarları, Memphis'te mucizevi tedavilerin yapıldığı bir tapınağın izlerinden bahsetmişler ve tapınağın önünde oturan bir “*bilge*” adam heykeli olduğunu, onun bilgeliğinin dizlerinin arasındaki dikilitaşta yazılı olduğunu belirtmişlerdir.¹⁸

James Henry Breasted, “*ölümünden iki bin beş yüz yıl sonra kendisine İmouthes diyen Yunanlıların, kendi Asklepioslarını tanıdıkları bir tıp tanrısı haline geldiğini*” belirtir.^{13,14-16} Imhotep'i bir rahip ve şifacı olarak kabul eden Yunanlılar, onu kendi tıp tanrıları Asklepios ile özdeşleştirmişlerdir. Yunanlılar tarafından Asklepios olarak bilinen Memphis'te, MÖ 664-525 yılları arasında Imhotep'e adanmış bir tapınak inşa edilmiştir. Yakınlarında ise ünlü bir hastane ve tıp okulu vardır. Bu Philae'deki tapınak hem hasta insanlar hem de çocuksuz çiftler için hac görevinin gerçekleştirildiği bir yer olarak tarif edilmektedir. Ptolemaios döneminde (MÖ 332-30) Imhotep, büyüyen bir kültün odağı haline gelmiştir. Adına adanmış nesnelere kuzey Saqqara'da çeşitli yerlerde bulunur.¹⁹

Ptah ve Sekhmet'in oğlu ve şifa tanrısı Nefertem, eski krallık döneminde Imhotep ile birleşerek insanlara ilacı veren Hekimlerin Tanrısı olarak anılmıştır. Imhotep ile birleşince Nefertem de Yunan Asklepios'a dönüşmüştür.^{16,18}

William Osler Imhotep için “*antik çağın sislerinden açıkça sıyrılan ilk doktor figürüydü*” tanımını yapar. Daha sonraki makalelerde ve kitaplarda bu değerlendirme sıklıkla tekrarlanırsa da mevcut tarihsel kanıtlarla desteklenmemiştir. Imhotep'in hayatıyla ilgili hâlâ çok sınırlı kayıtlar olmasına rağmen, şüphesiz Eski Krallık döneminde önemli bir yeri olmuştur. Imhotep'in, uygulamaları büyülü düşünceden yoksun olması bakımından çağdaşlarından farklı olarak antik çağın sislerinden sıyrılmıştır. Imhotep'in bilinen bir yazısı yoktur. Antik Nil Vadisi'ndeki tıbbı anlatan en önemli belgelerden biri olan Edwin Smith Cerrahi Papirüsü, Imhotep'e atfedilmiştir. Edwin Smith Papirüsü MÖ 1700 civarında yazılmıştır; yaraları ve nasıl tedavi edileceğini anlatmaktadır. 17 sayfalık bu papirüs, akılcı ve bilimsel yaklaşımı nedeniyle dönemin geriye kalan papirüsleri (Papirüs Ebers ve London-Leiden Medical Papirüs) arasında benzersizdir. Diğer papirüsler ise büyüye dayalı tıbbi metinler olarak tanımlanmaktadır.²⁰

Corpus Hermeticum'un Yazarı: Thoth

Thoth'un, Mısır mitolojisinde ibis başlı ay tanrısı, aynı zamanda bilgeliğin, sanatın, konuşmanın koruyucusu; hiyeroglif ve bilim tanrısı ve “*Ölümler Kitabı*”nın yazarı olduğuna inanılıyordu. Thoth, büyük güneş tanrısı Ra'nın hem kalbi hem de dili olarak kabul edildi. Hem insan hem de ilahi her bilgi dalının yazarıydı. Mısır sanatında Thoth, bazen tek başına ibis olarak görünse de genellikle bir ibisin başıyla insan formunda görünür. Kuş onun için kutsaldı ve zamanı ölçen Thoth gibi ayla ilişkilendirildi. Bazen başında hilal ayını giyen

oturan bir babun olarak tasvir edilir. Bu görüntü, Ra'nın yeraltı dünyasında gece yolculuğunu yaparken, ay tanrısı olarak Thoth'un güneş tanrısı Ra'nın yerini aldığı inancını yansıtmaktadır.²¹

“Ölümler kitabı”ndaki yargı sahnesinde Thoth, ölen kişinin sözlerini tarttıktan sonra, tanrılara bir ruhun kutsanması veya cezalandırılması konusunda nihai kararı vermektedir. Thoth ayrıca Tehuti (ölçücü) olarak da adlandırıldı. Bu sıfatla ölen kişiye milyonlarca yıl yaşam verme gücüne sahiptir.²¹ Dolayısıyla Thoth'un ölümlere yeniden ve sonsuz bir yaşam verebilme yeteneği vardır. Neredeyse tüm rahatsızlıkları iyileştirebilirdi, hatta güçlü İsis'in üstesinden gelemediği hastalıkları bile. Thoth, Osiris'in dirilişinin ayrılmaz bir parçasıydı. Mumyalama sürecine ve Osiris'in parçalanmış bedeninin yeniden birleştirilmesine yardım etmiştir.²² Mısırlıların inanışlarına göre dua ile bu mucizeleri gerçekleştiren Thoth, bu dua metnini ilim ve marifet ilâhı olma özelliği ile kendi eliyle yazmıştır.⁵

Bir dönem ay tanrısı olarak tapınılan Thoth'un adı metinlerde, “yol gösteren, öğreten, üç kere büyük” olarak geçmektedir. Primit duvarlarındaki hiyerogliflerle yazılan metinlerde tanrıların yazıcısı olarak anlatılmaktadır. Thoth, Yunan uygarlığında *Hermes* olarak bilinirken, İslâm medeniyetinde “hikmet üçgeni, hikmetle üç kere donanan” gibi kavramlarla ifade edilmiştir. İslam kültüründe İdris peygamber, Tevrat'ta Enok peygamber olarak yer almıştır. Hermes, zamanla bilginin, sayıların ve yazının gizliliği ve kutsallığının atfedildiği, simya ve astroloji gibi saklı ve gizemli düşünce ve uğraş alanlarını ifade eder olmuştur.²³

Mısır düşüncesine göre ilk doktor ve ilk cerrah olarak adlandırılan Thoth, Georg Ebers tarafından 1873'te Thebes'de (güney Mısır'da eski bir şehir) bulunan tıbbi papirüslerin girişinde bahsedilmektedir. Ebers, MÖ 1500 yıllarına dayanan bu papirüslerin Thoth'un kayıp kutsal kitabı olduğunu varsaymıştır. İnanışa göre, yeryüzündeki saltanatından sonra Thoth, kendisine çeşitli sorumluluklar verildiği göklere yükselmiştir. Bunların arasında tanrıların habercisi rolü vardı ve genellikle onların katibi olarak görev yapmıştır. Genellikle, bir mezardaki cenaze grubunda, insanların iyi ve kötü işlerinin kitabının okuyucusu olarak ya da yargı ritüelinin bir parçası olarak resmedilmektedir. Thoth ve yargıç arkadaşları, ölümlerin kalplerini tartmış ve sonuçları Osiris'e bildirmiştir.²⁴

Onun yazdığına inanılan Corpus Hermeticum (Hermetika), 42 kitaptan 6'sı tıbbı aittir. Bunlardan; birinci kitap: anatomi, ikinci kitap: hastalıklar, üçüncü kitap: tıp aletleri, dördüncü kitap: ilaçlar, beşinci kitap: göz hastalıkları, altıncı kitap: kadın hastalıklarıdır. Bu kitaplardaki bilgilerin bir kısmı günümüze ulaşmıştır ve Rönesans devrinde Avrupa'da 22 defa basılmıştır.²

Salgın Hastalıklardan Sorumlu: Sekhmet

Sekhmet, eski Mısırlıların tanrılara karşı olan görevlerini yerine getirdiğinden emin olmaktan sorumludur. İsmi basitçe, karakterinin yıkıcı yönüne uygun olarak “güçlü, kudretli” anlamına gelmektedir. Dişi aslan kafası ve kadın vücudu ile temsil edilir. Güneş tanrısı Ra'nın kızı ve Ptah'ın eşi olarak kabul edilmektedir.²⁵

Eski Mısır'da salgın hastalıklar çok sık görülürdü. Tanrıça Sekhmet hem yıkıcı hem de iyileştirici yönü ile bir taraftan bulaşıcı hastalıklara neden olurken diğer taraftan bu hastalıkların şifasını sağlardı. Vebalar genellikle “Sekhmet habercileri” olarak anılmaktadır.²⁶ Yaşamı ve ölümü elinde tutan bu tanrıça, yaşamı koruma ayrıcalığına ve felaketler gönderme gücüne sahiptir. “Salgın hastalıkların hanımı” lakabıyla da bilinen tanrıçanın gönderdiği görünmez okların insanların hasta olmasına hatta ölümüne yol açtığına inanılmaktaydı. Sekhmet rahipleri tapınaklarda insan ve hayvanlar için şifa veren ilaçlar hazırlamaktaydı. Sekhmet rahipleri, mevsimsel salgınları önlemek için “Sekhmet'i yatıştırmak” adlı ritüeller gerçekleştirdi.²⁷

Sekhmet'in yanı sıra, Heka, Serket (aynı zamanda Selket olarak da bilinir), Sobek ve Nefertum gibi bir dizi başka önemli şifa tanrıları da vardı.²⁸

Mumyalama Geleneğinde Etkili Olan: Osiris

Mısırlıların ölüm ve öte dünya yaşamına olan ilgilerinde önemli yer tutan ve benzersiz gelişmelere yol açan sonuçlarıyla mumyalama uygulaması ve bu uygulamaya ilişkin mitoslar, ritüeller, Osiris kültü ve mitolojisiyle sıkı bir bağlantı içindedir.⁷

Osiris, Yeraltı Tanrısı olarak biliniyordu ancak daha uygun olarak “Geçiş, Diriliş ve Yenilenme Tanrısı” olarak da biliniyordu.^{8,9} Mısır'ın geleneksel hiyeroglif dilinde “User” adıyla anılır. Aynı sözcük Mısır'da bugün de kullanılmaktadır. Mısır genelinde efsaneleşmiş bir tanrıdır. Ölümünden sonra Delta'da onun eşi olan Tanrıça İsis ve sonradan da “Tanrı-kral” olarak anılan Horus'a tapınıldı.⁹

Mısırlıların inanışlarına göre, insan vücut ve ruh olmak üzere iki elemandan oluşuyordu. Şayet bir insan Osiris önünde bütün günahlarını bağışlatabilir ve bütünüyle günahsız olarak kalabilirse beden ve ruh cennette yeniden hayat bulur ve ölümsüz kalabilirdi. Aksi takdirde mezarda ağır cezalar çekerdi. Bunu önlemek için “Ölüler kitabı” satın alarak mezara koyarlardı. Bu papirüs kitabı rahipler tarafından yazılmış dualarla ve Osiris'i sakinleştirecek ve hatta aldatacak formüllerle doludur.⁵

Osiris bir tanrı biçiminde ölümlere yeniden doğuşu tattırmak için onların dünyasına iner, onları günahları ve sevaplarına yönelik sorgular ve kalpten samimî olup olmadıklarını bir tüy ile ölçerdi. Bu sınavdan başarısız olanlar, mezarlarında sonsuza kadar aç, susuz ve ışısız kalmaya mahkûm edilirdi. Ayrıca timsahlar tarafından parçalandıklarına inanılırdı.^{6,9}

Osiris efsanesi aynı zamanda Horus efsanesini anlamak adına da önemlidir. Efsaneye göre, Osiris'in üç kardeşi vardır. Erkek kardeşi Set, kız kardeşleri ise İsis ve Nephthys'dir.⁸ Osiris, kraliyet geleneğine göre kız kardeşi İsis ile evlenmiştir ve Horus adında bir oğlu olmuştur. Mısır Kralı olarak medeniyeti ilerletmiş; insanlara tarım sanatını öğretmiştir. İnsanları hem kendi evlerinde hem de başka topraklarda tanrılara tapınmaya teşvik etmiştir.^{8,29}

Osiris'in erkek kardeşi Set, tahtı ele geçirmek için Osiris'i öldürüp tabutunu bir nehre atmıştır. İsis tabutu bulmuş ve saklamıştır. Ancak Set saklandığı yeri keşfetmiştir.^{8,21} Daha sonra Osiris'i 14 parçaya bölerek her bir parçasını değişik tapınaklardaki kanallara atmıştır.⁹ Eski Mısır geleneklerine göre, bir kraliyet ruhunun yeraltı dünyasına geçmesi için, bedeninin uygun şekilde mumyalanması ve kraliyet mezarlarına gömülmesi gerekiyordu. Bu uygun cenaze töreni, vücudun yeraltı kapılarından geçmesine ve yaptıklarına göre yargılanmasına izin veriyordu. Bu nedenle İsis, Osiris'in vücut parçalarını aramıştır. Bunun için kız kardeşi Nephthys ve onun oğlu Anubis'in yardımını almıştır. İsis, Nephthys ve Anubis, Osiris'in 13 parçasını bulabilmiş ancak 14. parçası olan genital organını bulamamıştır.⁸ İki kız kardeş birer kuş gibi kanatlarını çırpıp Osiris'e can vermişlerdir.⁹ Osiris'in ruhu daha sonra yeraltı dünyası olan Amenti'ye geçebilmiş ve ölümleri yönetebilmiştir.⁸ Bu arada İsis, çocuğu Horus'u, Set'in acımasızlığına karşı gizlice Nil kıyısında büyütüştür. Daha sonra Horus, amcası Set' den, babası Osiris'in intikamını almıştır.⁹

Osiris'in parçalarının İsis tarafından toplanıp yeniden diriltilmesi kardiyo pulmoner resüsitasyonun mitolojik anlatısı olarak da görülebilmektedir.³⁰

Bir başka analize göre, Osiris miti, MÖ 3000 dolaylarına uzanan ve kaydedilen en eski beyin cerrahisi operasyonunun bir tanımı gibi yorumlanmaktadır. Analize göre, Mısır ana tanrısı İsis, tıbbın mucidi tanrı Thoth'un yardımıyla, Osiris'in felç edici servikal omurga yaralanmasını tersine çevirerek Osiris'i tedavi etmiş ve diriltmiştir. “Ölümler Kitabı”nda Osiris'in bacaklarının gücünü ve kontrolünü yeniden kazandığına dair sayısız referans, metinsel olarak omurgasının tedavisiyle bağlantılıdır.³¹

Osiris'in, bir tanrı olsa da acı çekip ölmüş bir adam olması, insanların kendi imtihan ve ölüm zamanlarında ona tam bir sempati duymalarına neden olmuştur. İnanışa göre bedeninin bozulmaması, ölümlülerin

yeniden doğmasının sebebi de o idi ve onu takip eden doğru kişi, tanrıların yardımıyla sonsuz yaşama diriltilebilir ve onunla birlikte krallığında yaşayabilirdi. Yeniden doğmanın sonucu, ölümsüzlüğün manevi bedenle sınırlı olduğuna dair güçlü inanışın da etkisiyle mumyalama sistemi doğmuştur.²⁹ Mumyalama sistemi ile temel anatomi bilgisinin artmasının yanında cerrahinin de gelişmesini sağlamıştır.¹²

Mumyalamanın tıp biliminin gelişimi üzerinde derin ama dolaylı bir etkisi olmuştur. Mısırlılar cesetleri kesme fikrine alışmış ve böylece bir araştırma atmosferi oluşmuştur. Yüzyıllar sonra, Elmagar adlı İskenderiyeli bir Yahudi'nin, hastaları mumyalayarak kadavra parçalarından yapılan bir toz olan "mumya" ile tedavi ettiği söylenmektedir.³⁷ Orta çağ Hristiyan toplumlarında da bu tedavi yöntemi sık kullanılmıştır.²³ Bu "terapi", 14. yy'da Papa VI. Clement'in cerrahı, Guy de Chauliac tarafından da uygulanmıştır. "Mumya" tozu ile tedavi yöntemi 16. yüzyılın başlarına kadar büyük saygı görmüştür. Mumya tozunun eziklere ve yaralara iyi geldiğine inanıldığından, Fransa Kralı I. François, kaza durumunda kullanmak üzere toz raventle karıştırılmış küçük bir mumya tozu paketini yanında taşırdı. Mumya tozu yaralara sürmenin yanında ayrıca çeşitli rahatsızlıklar için dahili olarak da alınırdı. Bugün Mısır'ın mumyaları bize eski Mısırlılar hakkında çok şey anlatmaktadır. Modern paleopatologlar, eski Mısırlıların, mesane ve böbrek taşları, safra taşları, sistozomiyaz (bilharzia), arter hastalığı, gut, apandisit, mastoid hastalığı ve birçok göz hastalığından muzdarip olduklarını keşfettiler. Birçok iskelette romatoid artrit kanıtı vardır. İnsanlık tarihinde artrit, milyonlarca yıl öncesine dayanmaktadır. Arkeologlar ve paleopatologlar, tarih öncesi insanın "sıklıkla kusurlu, artritli ve yaralarla dolu" olduğunu kaydederler. Bu ıstırapı tedavi etmenin bir yolu, kehanet ya da geleceği önceden haber verme gücüydü. İlginç bir şekilde, diş çürümesi nadirdi ve genellikle sadece zenginlerde görülürdü. Şimdiye kadar ise raşitizm ve frengi gibi hastalıklara dair hiçbir kanıt bulunamamıştır.³²

Nöroanatominin Temeli Kabul Edilen: Horus

Mısır mitolojisinde Horus, Mısır'da tapılan ilk hayvanlardan olan şahin ile temsil edilip şahin tanrı olarak bilinmektedir. Kendisiyle ilişkilendirilen en ünlü efsane, Horus'un gözü efsanesidir.²¹

Horus'un gözü mitolojisi eski Mısır'da en tanınmış mitolojidir. Horus, babası Osiris'in intikamını almak için yaptığı savaşta amcası Set'i öldürdükten sonra, krallığını ilan ederek Mısır'daki düzeni yeniden sağlar. Eski Mısırlılar bu efsanevi savaşı iyiyle kötü, düzen ve kaos arasındaki savaşın bir metaforu olarak kullanmışlardır. Bu savaş Mısırlılar için erdemli, günahkâr ve ceza arasındaki ebedi mücadeleyi göstermiştir. Eski Mısırlılar tarafından Horus efsanesi, refah ve korumanın bir sembolü olarak kabul edilen "Horus'un Gözü" biçiminde putlaştırılmıştır.⁸

Efsanenin bir versiyonunda Horus'un Ay'ı simgeleyen sol gözü Set'le yaptığı savaşta yaralanır ve böylece bu durum ayın çeşitli evrelerini açıklamak için kullanılmıştır. Göz, tanrı Thoth tarafından iyileştirilmiştir. Udjat olarak bilinen, restore edilen göz, güçlü bir muska haline gelmiştir.²¹

Sanatta ve tıpta öncü olan eski Mısırlılar, Horus'un Gözünü, Heqat fraksiyonları adı verilen altı farklı bölüme ayırmıştır. Her bölümün kendisi bir sembol olarak kabul edilmiştir. Heqat, en eski Mısır ölçüm sistemleri arasındadır ve sayısal değerlerin bir sonuç örüntüsü olarak algılanır. Bu sistemle, Horus'un Göz parçaları, efsaneye benzer şekilde, tüm gözü oluşturmak için birlikte organize edilmiştir. Bu parçalara, bir pay ve ikinin kuvvetlerine hükmeden bir dizi sayısal değer verilmiştir: 1/2, 1/4, 1/8, 1/16, 1/32 ve 1/64. Bazı tarihçiler, koku, görme, düşünce, duyma, tatma ve dokunma olmak üzere gözün her bir parçasının altı duyudan birini temsil ettiğini öne sürmüştür: 1/2 koku duyusunu, 1/4 görmeyi, 1/8 düşünceyi, 1/16 işitmeyi, 1/32 tadı ve 1/64 dokunuşu temsil etmektedir. Şaşırtıcı bir şekilde, önerilen bu parçaların insan beyninin orta sagittal görüntüsünün üzerine yerleştirilmesinin ardından her bir duyu bileşeninin insan nöroanatomik özelliklerinin bölümlerine karşılık geldiği görülmüştür. Bu sonuç tıp ve anatomide lider oldukları bilinen eski Mısırlıların

bununla da kalmayıp Horus'un gözünün yaratılmasında, sanatsal yeteneklerini ve anatomi bilgilerini mitolojiye olan derin inançlarıyla birleştirdiklerinin göstergesidir. Bu, o dönemde radyografik ve hesaplama teknolojisinin bulunmadığı düşünüldüğünde inanılmaz bir başarıdır.⁸

Ayrıca, Horus'un gözü hiyeroglifinden, reçetelerde kullanılan "Rx" sembolünün türetildiği söylenmektedir.¹¹ Eczacılığın orta çağda ayrı bir alan olarak doğmasıyla R yeni bir anlam kazanmıştır. R'nin, bu dönemde tıp dilinin Latince olması, hekimlerin eczacılarca hazırlanmasını istedikleri ilaçların bileşimini yazdıkları reçetelerde yazan recipe (alınız) kelimesinin ilk harfi olduğu düşünülmüştür. Sonraki yıllarda, Avrupa'da tıp dilinin Fransızca olması ile yine aynı manadaki recipe kelimesinin iki harfi Rp kullanılmıştır.²

Horus efsanesinden yola çıkılarak yapılan bir diğer analiz, hamilelik süresi 294 gün süren Horus'un anne karnında kalış süresine dayanmaktadır. Tarihi bilinmeyen bir metin, hamilelik uzunluğunu "onuncu ayın ilk gününe kadar" yani yaklaşık 270 gün olarak belirtir. Günümüzde, son adet döneminin ilk gününden itibaren hesaplanan ortalama gebelik süresi 280 gün veya 40 hafta olarak belirtilmiştir. 17 günlük iki standart sapma hesaba katılırsa, normal gebelik süresi şaşırtıcı bir şekilde alıntılanan iki gebelik süresine yakındır.³³

Doğumu Kolaylaştıran Tanrılar: İsis, Hathor, Amun, Bes ve Selket

İsis (taht tanrıçası) Mısır mitolojisinde, Osiris'in hem kız kardeşi hem eşi hem de oğulları Horus'un annesi olup, büyük bir ana tanrıçadır. Çoğu zaman İsis ve tanrıça Hathor birbirine karıştırılır çünkü ikisi de büyük ana tanrıçalardır.^{3,21}

İsis ile ilgili olarak bir hiyeroglifte doğum temsil edilmiştir. Eski Mısırlıların doğum hakkındaki inanışlarına yönelik çok az şey bilinmesine rağmen, doğum için ayrı bir hiyeroglif olduğu bilinmektedir. Bu hiyeroglifte, doğum esnasında yeni doğanın başı uygun bir şekilde tasvir edilmektedir. Tıbbi papirüsde, normal doğum eylemi hakkında hiçbir şey söylenmez ve yalnızca kralların büyüleri doğumunun temsilleri vardır. Temsilde, İsis'in kendini kadının önüne, Nephthys'i arkasına koyduğu ve Heqet'in doğumu hızlandırdığı anlatılır.³³

Hathor ise inek tanrıçası olarak da bilinip sembolize edilmektedir. Hathor, aynı zamanda, Horus'un evi anlamına gelir. Tüm yaşamı tasarlayan, ortaya çıkarıcı ve sürdüren büyük anne veya kozmik tanrıçayı temsil eden Mısır'ın en eski tanrıçalarından biridir.⁴ Doğurganlık tanrısı Amun'dan "doğanın kalbini güçlü yapmasını ve gelmekte olan canlı tutmasını" istemesi gibi doğum sözleri tekrarlandı. Plasentanın ayrılmasına yardımcı olmak için başka bir büyü kullanıldı: "Aşağı in, plasenta, aşağı in! Ben, doğum yapanın, sanki çoktan doğum yapmış gibi, olduğundan daha iyi olması için sihir yapan Horus'um. Bak, Hathor ona sağlık muskasıyla elini uzatacak! Ben onu kurtaran Horus'um!"³³

Mısır mitolojisinde cüce tanrı Bes, evlerin annelerin, çocukların, hamilelik ve doğum sırasında kadınların koruyucusu olmasının yanında bir kil cücesi olarak grotesk görünümü ile kötü iblisleri korkuttuğuna da inanılmaktadır.³³ Eski Mısır'da cüceler ve pigmeler, göksel armağanlara sahip insanlar olarak görülüyordu. Onlara hatırı sayılır bir saygıyla davranılırdı ve yüksek sosyal konumlardan yararlanabilirlerdi. Konjenital anormallikleri tanrılarla ilişkilendirmek ve varlıklarını rasyonelleştirmek için onlara farklı bir varoluş düzeyi atfeden antik çağ insanı cüce tanrıya, özellikle Bes ve Ptah'a saygı duymuştur.³⁴

Mısır tanrıçası Serquet, Selkit ve Selket adlarıyla da tanınmaktadır. Akrep sokmalarında hayat veren bir tanrıça olarak kabul edilmiş, akrep şeklindeki bir kadın olarak betimlenmiştir. Kadınlara doğum eyleminde yardım ettiğine, büyü yaptığına ve kötü ruhlu olanlara ölüm verdiğine inanılırdı. Hastalıkları iyileştirdiği ve salgınların tanrıçası olduğu kabul edilerek tapınılırdı. Ayrıca mumyalama işlemlerini organize ettiğine bu işlemde, kanabos kavonozlarına konulmuş olan iç organları koruduğuna inanılırdı.⁹

Tanrı Heka'nın Asasında Tıbbın Sembölü Caduceus

Tanrı Heka sihir tanrıçası olarak kabul edilmiştir. Mısır halkı dinsel inancı doğrultusunda çoğunlukla sihirlere inanmış, sihir yapanlara tapmışlardır. Heka ise büyük bir ihtimalle sihirlerin ve sihir yapanların koruyucu tanrıçası olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda evrenin yaratılışından önce bile var olan büyülü enerji olduğuna da inanılıyordu. Belge yetersizliğinden dinsel kişiliği hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.^{9,35}

Eski Mısır'da yaşayanlar için yapılan büyüler, hastalık iblislerinden korunmak için veya şifa için kullanılırdı. Ayrıca tehlikeli insanlardan, yılan, akrep ve timsah gibi hayvanlardan korunmak için de kullanılırdı. Mitoloji birçok büyü için ilham kaynağı olmuştur. Hasta, mitlerden birinin kahramanı ile özdeşleştirilirdi ve bunu yaparak hastalık ya da sorun, sihrin veya Heka'nın etkili olabileceği ilahi aleme yükseltildi. Cenaze büyüsü ile ölümden sonra yaşamı garantilenirdi.

Sihir tanrısı Heka, aynı zamanda iki yılanın çapraz olarak dolandığı bir asayı taşıyan tıp tanrıdır. Çapraz yılanların bu sembolüne Caduceus denilmektedir. Bu sembol, Yunanlılarca şifa tanrısı kabul edilen Asklepion ile ilişkilendirilerek bir asaya dolanmış tek yılan şeklinde Yunanlılara geçmiştir.³⁶

Caduceus şüphesiz Mısır'dan Yunanistan'a aktarılmasına rağmen Sümer medeniyetinde yer altı tanrısı Ninazu, oğlu Ningişzida ve Ninazu'nun annesi şifa tanrıçası Gula olarak da karşımıza çıkmaktadır.³⁵

Bugün halen tıp mesleğinin bir sembolü olarak melek kanatlı caduceus, Türk Tabipleri Birliği, ABD Ordusu Tıp Departmanı ve ABD Halk Sağlığı Servisi başta olmak üzere daha pek çok tıpla ilgili alanda kullanılmaktadır. Ayrıca Asklepion'un tek yılanlı asası da Amerikan Tabipler Birliği, Güney Afrika Tabipler Birliği ve Dünya Sağlık Örgütü başta olmak üzere yaygın olarak kullanılan bir semboldür.³⁶

Ammon Boynuzuna Adını Veren Tanrı: Ammon

Ammon, Yunan mitolojisine Zeus olarak geçmiştir.³⁷ Nöroanatomik terminolojide, Ammon boynuzunun hipokampüs anlamına geldiği düşünülmektedir.³⁸ Bolognese anatomisti İtalyan Julius Caesar Arantius, on altıncı yüzyılın sonlarında 1587'de bir beyin diseksiyonu sırasında lateral ventrikülün tabanında bazı dikkat çekici oluşumlarla karşılaşmıştır. Ortancanın solunda ve sağında, öne doğru genişleyen ve paralel oluklarla parmak benzeri yükselmelere bölünmüş, büyük ve biraz kıvrılmış bir çıkıntı bulmuştur. Araştırmacı, "Bu, bir Hipokampüs, yani küçük bir denizati görüntüsünü hatırlatıyor" demiştir. Aslında ipek böceğini de anımsattığını düşünerek tereddüt etmiştir ancak küçük denizatının tercih ettiğini belirtmiştir. Burada mitolojik bir bağlamın belirli bir rol oynadığını varsayılmaktadır. Hipokampüs ayrıca üst yarısı bir balina ya da canavara benzeyen fantastik bir ata da gönderme yaptığı düşünülmektedir.^{38,39}

Julius Caesar Arantius'un ardından iki yüzyıldan daha kısa bir süre sonra, 1742'de, şimdiye kadar kimsenin tanımlayamadığı bir yazar tarafından, serebral hipokampüs kıvrımlı kısmından yola çıkarak, Ammon boynuzu olarak adlandırılmıştır. Ammon boynuzu metaforu, Kawa tapınağındaki Firavun Taharqa'yı koruyan koç şeklindeki Mısır Tanrısı Amon'u ifade etmektedir.^{38,39} Bu durum Amun'u (Yunanca Ammon) sarmal ve sarmal oluşumların tartışılmaz lideri yapmıştır.³

Mikroplardan Koruyan Tanrı: Dua

Tanrı Dua, genel sağlık için hastalıklardan insanları koruyan tanrı şeklinde tanımlanmış, tuvaletlerin tanrısı olarak tapınılmıştır. Ona olan inançtan dolayı el hijyeni önemsenmiş bu sayede tuvaletten kaynaklanan hastalıkların Dua tarafından yok edileceğine inanılmıştır.⁹ Mısır'daki anlamsal betimlemesinde "kutsal kase" olarak tasvir edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Mısır, Antik çağlardan beri insanlığı etkileyen önemli gelişmelere sahne olmuştur. Bu gelişmişliğin en önemli göstergelerinden biriside hiç şüphesiz tıp alanındaki ilerleme ve uygulamalardır. Ancak o dönemde uygulanan tıp, günümüz tıbbının başlangıcını teşkil etmiş ve o dönemdeki uygulamaların günümüz tıbbının bu aşamalara gelmesinde ve modern tıbbın doğuşunda önemli katkıları olmuştur. Hatta o dönemdeki bazı uygulamalar ve ilaçlar günümüzle benzerlik göstermektedir.

Bunun yanında mitolojik bir din anlayışı olan eski Mısırlıların mitolojik hikayelerinde tıbbı dair birçok iz vardır. Sağlık, hastalık, yaşam, ölüm gibi kavramların mitolojik tanrıların etkisi altında olduğu görülmektedir.

Eski Mısır medeniyetinin yıkılmasının ardından başta papirüsler olmak üzere birçok kaynaktan elde edilen tıbbi bilgilerin çoğunun günümüzde halen geçerliliğini koruması bu kadim medeniyetin çağının çok ötesinde olduğunun bir göstergesidir. Eski Mısır'da kimi günümüze yansımış olan Horusun gözü ile nöroanatomi, reçete kullanımı, Ammon boynuzu, hipokampüs, gebelik süresi, mumyalama, ölüm kavramı gibi tıbbi ilgilendiren birçok konunun mitolojik hikayeler ile iç içe olduğu görülmektedir. Ayrıca pek çok medeniyetin mitolojik anlatılarında olduğu gibi antik Mısır tanrıların da yarı insan yarı hayvan olarak düşünülmesinin; günümüzde kişinin kendisini ve başkalarını kurt ya da başka bir hayvan şekline büründürebileceğine inanması olarak tanımlanan ve psikolojide likantropi yani kurt adam fenomeni olarak tanımlanan psikopatolojik durumun kökeni olabileceği düşünülmektedir.⁴⁰

Eski Mısır tıbbının bir taraftan mitolojiyle bu kadar iç içeyken diğer taraftan deneysel ve kanıtı dayalı yönünün oldukça ileri olması ve bugün birçok tıbbi bilginin kökenini oluşturması ise ayrıca önemli ve şaşırtıcıdır. Mısır tıbbı günümüze temel oluşturan zengin tıbbi mirasıyla halen ilgi uyandırmaktadır.

Bilgi

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Herhangi bir kongrede sunulmamıştır. Herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

Araştırmacı Katkı Oranı Beyanı

Selda Yıldız: Fikir-kavram, tasarım, denetleme-danışmanlık, veri toplama veya işleme, analiz veya yorum, kaynak taraması, makalenin yazımı, eleştirel inceleme.

Vahide Korkmaz: Fikir-kavram, tasarım, denetleme-danışmanlık, veri toplama veya işleme, analiz veya yorum, kaynak taraması, makalenin yazımı, eleştirel inceleme.

Kaynaklar

1. Campbell J. İlk mitoloji. Kudret Emiroğlu (Çev.), Ankara: İmge Kitabevi. 1992.
2. Bayat AH. Tıp Tarihi, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul. 2010.
3. Pinch G. Handbook of Egyptian mythology. Abc-Clio. 2002.
4. Eltorai IM. A Spotlight on the History of Ancient Egyptian Medicine. CRC Press. 2019.
5. İnan A. Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 1987.
6. Candan E. Antik Mısır Sırları. İstanbul, 2009.
7. Hooke SH. Ortadoğu Mitolojisi, Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Musevi Hıristiyan Mitosları. (Çev.: Alâeddin Şenel), Ankara: İmge Kitabevi. 1993.
8. ReFaey K, Quinones GC, et al. The Eye of Horus: The Connection Between Art, Medicine, and Mythology in Ancient Egypt. Cureus. 2019;11(5). doi: 10.7759/cureus.4731
9. Narçın A. A'dan Z'ye Mısır. 1. Baskı. İstanbul: Ozan Yayıncılık. 2008.
10. Adu-Gyamfi S. Ancient Egyptian Medicine: A Systematic Review. Annals of Stefan Cel Mare" University of Suceava" Philosophy, Social and Human Discipline Series. 2015;2, pp:9-21.
11. Goebis K, Baines J. Functions and uses of Egyptian myth. Revue de l'histoire des religions. 2018;4, pp:645-681.
12. Kharoshah MAA, Zaki MK, et al. Origin and development of forensic medicine in Egypt. Journal of forensic and legal medicine. 2011;18(1), pp:10-13.

13. Caton R. The Harveian Oration on I.—I-EM-HOTEP, the Egyptian God of Medicine; Egyptian Views as to the Circulation. II.—Rest in Incipient Valvular Disease: Delivered at the Royal College of Physicians of London on Tuesday, June 21st. *British medical journal*. 1904;1(2269), 1473. doi: 10.1136/bmj.1.2269.1473
14. Warren LB. Pharmacy and medicine in ancient Egypt. *Journal of the American Pharmaceutical Association*. 1931;20(10), pp:1065-1076.
15. Brandt-Rauf PW, Brandt-Rauf SI. History of occupational medicine: relevance of Imhotep and the Edwin Smith papyrus. *British journal of industrial medicine*. 1987;44(1), pp:68-70.
16. Risse GB. Imhotep and medicine--a reevaluation. *Western Journal of Medicine*, 1986;144(5), pp:622-624.
17. Fanous AA, Couldwell WT. Transnasal excerebration surgery in ancient Egypt: Historical vignette. *Journal of neurosurgery*. 2012;116(4), pp:743-748.
18. Veiga, P. (2009). Health and Medicine in ancient Egypt; magic and science (Doctoral dissertation, Universidade de Lisboa).
19. Hirst K. "Biography of Imhotep, Ancient Egyptian Architect, Philosopher, God." ThoughtCo, Aug. 2, 2021, thoughtco.com/imhotep-4772346.
20. Shehata M. The father of medicine: a historical reconsideration. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*. 2004;12:171-176.
21. Mercatante AS. The facts on file encyclopedia of world mythology and legend. Facts on file. 1988.
22. Meehan Evan. "Thoth." *Mythopedia*, November 19, 2021. <https://mythopedia.com/topics/thoth>.
23. Sarı N, Altıntaş A ve ark. Tıp tarihi ve tıp etiği ders kitabı. İstanbul Üniversitesi, İstanbul: Basım ve Yayınevi Müdürlüğü. 2007.
24. Shampo, M. A., & Kyle, R. A. (1991, July). Medical Mythology: Thoth. In *Mayo Clinic Proceedings* (Vol. 66, No. 7, p. 720). Elsevier.
25. Konyar E. Eski Mısır tarihi. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Kitabı. 2010. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/tarih_ao/emisirtarihi.pdf.
26. Zucconi LM. Medicine and religion in ancient Egypt. *Religion Compass*. 2007;1(1), pp:26-37.
27. Benezet NT. The Pure Priest of Sekhmet, Between Health and. In *Pharmacy and Medicine in Ancient Egypt: Proceedings of the Conference Held in Barcelona (2018)*. Archaeopress Publishing Ltd. 2021.p:116.
28. Egyptian Medicine. *World history encyclopedia*. Available from: https://www.worldhistory.org/Egyptian_Medicine/ Erişim Tarihi: 18.03.2022.
29. King LW. *Babylonian religion and mythology* (Vol. 4). K. Paul, Trench, Trübner & Company. New York. ANS Press. 1899.
30. Paraskos JA. History of CPR and the role of the national conference. *Annals of emergency medicine*. 1993;22(2), pp:275-280.
31. Filler AG. A historical hypothesis of the first recorded neurosurgical operation: Isis, Osiris, Thoth, and the origin of the djed cross. *Neurosurgical Focus*. 2007;23(1), pp:1-6.
32. Hajar R. The air of history: early medicine to Galen (part I). *Heart views: the official journal of the Gulf Heart Association*. 2012;13(3), pp:120-128.
33. Haimov-Kochman R, Sciaky-Tamir Y, Hurwitz A. Reproduction concepts and practices in ancient Egypt mirrored by modern medicine. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*. 2005;123(1), pp:3-8.
34. Mavrogenis AF, Markatos K, Nikolaou V, Gartzou-Tatti A, Soucacos PN. Congenital anomalies of the limbs in mythology and antiquity. *International Orthopaedics*. 2018;42(4), pp:957-965.
35. Golding WRJ. Perceptions of the serpent in the Ancient Near East: its Bronze Age role in apotropaic magic, healing and protection (Doctoral dissertation, University of South Africa). 2013.
36. Retief FP, Cilliers L. Snake and staff symbolism in healing. *Acta Theologica*. 2006;26(2), pp:189-199.
37. Fredricksmeier EA. Alexander, (1991). Alexander, Zeus Ammon, and the Conquest of Asia. *Transactions of the American Philological Association*. 1991;(121), pp:199-214.
38. Olry R, Haines DE. Cerebral mythology: a skull stuffed with gods. *Journal of the History of the Neurosciences*. 1998;7(1), pp:82-83.
39. Karenberg A. The world of gods and the body of man: mythological origins of modern anatomical terms. *Anatomy*. 2013;7(1), pp:7-22.
40. Karagöz B. Likantropi: İnsanlık Tarihi Kadar Eski Bir Fenomen. *Pivolka Yayın Süreci*, 14. Wettstein, M. The historical Basis of Lycanthropism. 2011;6(20), pp:14-15.